

УДК 343.13(477)

О.Б. Загурський

ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ДОСТУПНОГО І СПРАВЕДЛИВОГО СУДОЧИНСТВА ЯК ПРІОРИТЕТ КРИМІНАЛЬНО-ПРОЦЕСУАЛЬНОЇ ПОЛІТИКИ УКРАЇНИ

Протягом останніх 18 років відбулися суттєві зміни, які торкнулися, в першу чергу, організації влади: Україна взяла впевнений курс на створення демократичної правової держави, влада в якій розділена на законодавчу, виконавчу та судову (ст. 6 Конституції України).

В основу побудови і розвитку Української державності покладено класичну доктрину розподілу влади, відповідно до якої судова влада є самостійною і незалежною. Такий державно-політичний статус «третьої» влади обумовлює необхідність нових підходів до дослідження цілого ряду науково-практичних проблем, які стосуються ефективної реалізації судово-правової реформи в Україні.

У зв'язку з цим О.О. Кваша зазначає про те, що «одним з найважливіших завдань правової держави є гарантування захисту прав людини справедливим судом, який у своїй діяльності керується виключно законом. Тому актуальності набуває вирішення проблеми захисту судами України прав і свобод людини і громадянина» [1, с. 20].

На думку С.В. Прилуцького, «судова влада – це особливий, але з тим не менш самостійний учасник політичного життя країни, який активно впливає на правову систему країни, її організацію, розвиток та стабільність. Саме суд здійснює судовий контроль із захисту конституційних прав людини у сфері кримінальної юстиції» [2, с. 52].

Д.І. Пишньов вважає, що «найбільш важливим гарантом додержання і захисту прав громадян є суд, однак інтереси суспільства, права і свободи людини можуть бути захищені лише судом, який діє виключно на засадах законності в умовах незалежності й недоторканості» [3, с. 163].

Аналіз показує, що Департамент законодавства про правосуддя, правоохоронну діяльність і антикорупційну політику за 2009 рік одержав 4970 звернень. На жаль, з них скарги громадян на неправомірні дії суддів і порушення ними чинного законодавства при здійсненні правосуддя склали 3850 звернень.

Про те, що рівень довіри до представників усіх гілок влади різко знизився, свідчать опитування, проведені різними організаціями, які постійно цікавляться громадською думкою.

Під прицілом чергового моніторингу опинилася судова система. Зокрема, у 2007 році проект USAID «Україна: верховенство права» презентував результати опитування щодо діяльності третьої гілки влади.

Думку українців із цього приводу з'ясували фонд «Демократичні ініціативи» та Київський міжнародний інститут соціології на замовлення Агентства США з міжнародного розвитку, яке реалізує проект «Україна: верховенство права». В опитуванні взяли участь близько 2000 осіб віком від 18 років.

Запитання, запропоновані учасникам, стосуються їхнього суб'єктивного ставлення до судової системи та довіри до неї, власної обізнаності про роботу суду та оцінки доступності інформації щодо загальних і процедурних питань.

На запитання «Чи довіряєте ви судовій владі?» 33,4% респондентів відповіли, що загалом не довіряють; загалом або повністю довіряють 16,8% та 1,2% відповідно; не змогли відповісти 18,4%.

На прохання зазначити причини, через які громадяни не довіряють судовій системі, 21,9% опитаних назвали залежність служителів Феміди від законодавчої гілки влади; 26,4% – залежність від виконавчої гілки влади; 17,5% – низькі етичні стандарти, тобто конфлікт інтересів; 18,3% – страх суддів за наслідки винесених рішень.

Водночас цілком або загалом обізнаними про роботу судів і суддів вважають себе 30,9% респондентів, проте майже або зовсім не обізнаними з діяльністю судової системи вважають себе 70,0% [4, с. 14].

Слід зауважити, що перше подібне опитування провадилося з 19 червня до 2 липня 2007 року. За результатами проведеного дослідження USAID розроблено детальний план щодо підвищення обізнаності громадян про роботу судів і служителів Феміди, згідно з яким для поширення відповідної інформації будуть використані різноманітні канали: Інтернет (розробка веб-порталу «Доступ до правосуддя»), телебачення (відеоролики про роботу судів та окремі процеси), розробка буклетів і брошур, розміщення стендів і плакатів з необхідною інформацією.

31 липня 2009 року проектом USAID «Україна: верховенство права» презентовано результати другого опитування населення України щодо довіри до судової системи, котре відбулося з 20 червня по 5 липня 2009 року. Загальноукраїнське опитування були проведені Фондом «Демократичні ініціативи» та Київським міжнародним інститутом соціології на замовлення проекту Агентства США з міжнародного розвитку «Україна: верховенство права». В опитуванні взяли участь близько 2000 осіб віком від 18 років.

Питання, запропоновані учасникам, стосуються їхнього суб'єктивного ставлення до судової системи та довіри до неї, власної обізнаності про роботу суду та оцінки доступності інформації, що стосується загальних та процедурних питань.

На запитання «Чи довіряєте ви судовій владі?» 30,3% опитаних загалом не довіряють, (у 2007 році – 33,4%), загалом або повністю довіряють 12,0% та 4,3% (у 2007 році – 16,8% та 1,2%), водночас не змогли відповісти на таке запитання 11,1% (у 2007 році – 18,4%).

На запитання «Якщо ви не довіряєте судовій владі, будь-ласка, зазначте причини» 21,3% опитаних назвали залежність суддів від законодавчої гілки влади (у 2007 – 21,9%), залежність суддів від виконавчої гілки влади – 22,4%, (2007 – 26,4%), низькі етичні стандарти (конфлікт інтересів) – 10,9%, (2007 – 17,5%), страх суддів за наслідки винесення рішень – 7,9% (18,3%).

Водночас серед респондентів цілком або загалом обізнаними про роботу суду та суддів вважають себе 34,6% (2007 – 30,9%), проте майже або зовсім

не обізнаними із роботою судової системи вважають себе 65,4% респондентів (у 2007 – 70,0%).

Проте, результати ці досить невтішні:

- інституційна незалежність (самостійність) судової влади – існує постійна загроза незалежності суддів;
- функціональна (процесуальна) незалежність суддів – існують загрозові тенденції порушень незалежності суддів;
- незалежність особистості судді – існують загрозові тенденції порушень незалежності суддів;
- соціальна захищеність суддів – існують загрозові тенденції порушень незалежності суддів;
- професійна кар'єра судді – існують загрозові тенденції порушень незалежності суддів;
- управління судами – існують загрозові тенденції порушень незалежності суддів [5, с. 17].

До того ж М.В. Костицький вважає, що «нам дісталось у спадщину негативне ставлення до суду як до органу чужої держави, як до органу, де представники домінуючої нації не відіграють ніякої ролі, або мінімальну роль. За радянських часів склалося бачення громадськістю суду як репресивного органу в руках правлячої партії, органу, який навіть на теоретичному рівні не допускав принципів справедливості чи захисту прав і свобод людини» [6, с. 14].

На думку, О.М. Литвака «за часів незалежності України (з 1991 року) було багато спроб провести зміни у системі правосуддя, які мали різну інтенсивність та наслідки. Фактично впродовж цього часу суди і система правосуддя були постійним об'єктом реформування. Але жодні зміни так і не одержували назву судової реформи не лише формально, але й у суспільній думці» [7, с. 18].

В Україні необхідне комплексне реформування судової системи з метою забезпечення принципу верховенства права, досягнення справедливого, незалежного, ефективного та доступного судочинства відповідно до міжнародних стандартів. В центрі реформи повинна стояти людина та її право на справедливий суд, а не інтереси і бажання представників різних органів влади. Зміни мають бути продумані, виважені, обґрунтовані і прийнятні для нашої країни і громадян [8, с. 26-27].

Як слушно зауважує Б.В. Романюк, «незважаючи на проведені в Україні перетворення, судова система прогресує повільно, а в ряді напрямів маємо такий регрес, якого не спостерігалось в країні в період так званого тоталітарного режиму, якому повністю підпорядковувався й суд. Це непоодинокі випадки хабарництва серед суддів, винесення політичних та інших неправосудних рішень, з'явилися «судді-колядники», судді, які ходять вулицями і їздять дорогами з вогнепальною зброєю та ще й стріляють та ін.» [9, с. 68].

На думку В.В. Сташиса «реформування суду як найважливішого елемента побудови демократичного громадянського суспільства нерозривно поєднано з реформою пов'язаних з ним правових секторів держави: прокуратури, досудового слідства, органів юстиції, а також адвокатури та нотаріату» [10, с. 7].

Таким чином, на нашу думку, правосуддя – це не тільки суд по праву чи про право, це не тільки застосування того чи іншого закону. Правосуддя – це правий суд, справедливий суд, суд по совісті. Суд також не може бути інструментом влади, а повинен бути органом захисту прав громадян. В свою чергу, доступність правосуддя – це нормативно закріплена і реально забезпечена можливість безперешкодного звернення до суду за захистом своїх прав.

Література

1. Кваша О.О. Кримінально-правова охорона незалежності суддів як гарантія протидії порушенням прав людини в Україні // Протидія порушенням прав людини засобами кримінальної юстиції: Монографія / Кер. авт. колективу і відповідальний редактор О.М. Костенко. – К.: Інститут держави і права ім. В.М. Корецького НАН України, 2008. – С. 20-50.
2. Прилуцький С.В. Судова влада та захист прав людини (актуальні проблеми незалежності статусу суддів) // Протидія порушенням прав людини засобами кримінальної юстиції: Монографія / Кер. авт. колективу і відповідальний редактор О.М. Костенко. – К.: Інститут держави і права ім. В.М. Корецького НАН України, 2008. – С. 20-50.
3. Пишньов Д.І. Суд як гарант охорони прав особи у кримінальному судочинстві // Права людини і правова держава: Тези доп. та наук. повідомлень, 10-11 грудня 1998 р. / За ред. проф. М.І. Панова. – Харків: Нац. юрид. акад. України, 1998 – С. 163-165.
4. Моніторинг незалежності суддів в Україні / за заг. ред. А. Алексєєва. – К., 2007. – 76 с.
5. Моніторинг незалежності суддів в Україні / за заг. ред. А. Алексєєва. – К., 2009 – 92 с.
6. Костицький М.В. Філософські проблеми українського правосуддя та психологічні засоби їх вирішення // Українське правосуддя: здобутки та перспективи: Матеріали Всеукраїнської наук.-практ. конф., 16 травня 2008 року. – Чернівці: Рута, 2008 – С. 11-14.
7. Литвак О.М. Створення незалежного суду – одне з головних завдань судової реформи // Незалежний суд – гарантія захисту прав, свобод та законних інтересів людини і громадянина: Матеріали Всеукр. наук.-практ. конф., 30 травня 2009 року. – Чернівці: Чернівецький нац. ун-т, 2009 – С. 18-21.
8. Литвак О.М. Перспективи реформування судової влади // Українське правосуддя: здобутки та перспективи: Матеріали Всеукр. наук.-практ. конф., 16 травня 2008 року. – Чернівці: Рута, 2008 – С. 25-27.
9. Романюк Б.В. Деякі питання самостійності судової гілки влади та процесуальної незалежності суду // Незалежний суд – гарантія захисту прав, свобод та законних інтересів людини і громадянина: Матеріали Всеукр. наук.-практ. конф., 30 травня 2009 року. – Чернівці: Чернівецький нац. ун-т, 2009 – С. 66-72.
10. Сташис В.В. Завдання нового етапу судової реформи // Судова реформа в Україні: проблеми і перспективи: Всеукр. наук.-практ. конф., 18-19 квітня 2002 року. – Харків: «Юрінком Інтер», 2002. – С. 5-8.

Анотація

Загурський О.Б. Забезпечення доступного і справедливого судочинства як пріоритет кримінально-процесуальної політики України. – Стаття.

В основу побудови і розвитку Української державності покладено класичну доктрину розподілу влади, відповідно до якої судова влада є самостійною і незалежною. Такий державно-політичний статус «третьої» влади обумовлює необхідність нових підходів до дослідження цілого ряду науково-практичних проблем, які стосуються ефективної реалізації судово-правової реформи в Україні.

Ключові слова: судочинство, судова влада, судова-правова реформа.

*Summary***Zagyrskiy O.B. Providing of affordable and fair trial as a policy priority of Criminal Procedure of Ukraine. – Article.**

According to the classical doctrine of power' separation the judicial authority is self-supporting and independent. This doctrine is a basis of construction and development of the Ukrainian statehood. Such state-political status of the third authorities causes necessity of new approaches to research new varieties of scientifically-practical problems which concerns with the effective realization of the judicial-legal reform in Ukraine.

Key words: justice, the judiciary, judicial and legal reform.

УДК 342.925+347.97/99

А.І. Бітов

**ВЗАЄМОБУМОВЛЕНІСТЬ КОНСТИТУЦІЙНИХ
ПРИНЦИПІВ ЗДІЙСНЕННЯ ПРАВОСУДДЯ ТА ПРИНЦИПІВ
АДМІНІСТРАТИВНОГО СУДОЧИНСТВА**

Функціонування судової влади неможливе без виокремлення принципів її здійснення або базисних, первісних засад її реалізації, які опосередковують закономірність такого здійснення і взаємний зв'язок даної гілки державної влади з її спеціалізованими різновидами. Оскільки адміністративне судочинство спеціалізується на вирішенні окремих категорії спорів, які виникають у сфері владних публічно-правових відносин між їх учасниками, засади його здійснення мають певні особливості та специфічні прояви. При цьому звертаємо увагу на те, що можливість законодавчого закріплення специфічних принципів діяльності судів окремих юрисдикцій є закріпленою в ст. 129 Конституції України [1, Ст. 129].

Потрібно враховувати той факт, що адміністративне судочинство є складовою більш глобальної системи конституційованого державно-правового механізму забезпечення захисту прав і свобод людини і громадянина, з телеологічно визначеним місцем в цій системі, і є одним з інститутів, які складають систему оновленого адміністративного права України, а отже, має відповідати тим принциповим засадам, які визначені для реалізації судової влади в цілому та реалізації її в публічно-правових відносинах зокрема.

Основним принципом, який відображає місце судової влади у системі державної влади та характеризує її визначальну роль у вирішенні різноманітних правових конфліктів, – є принцип незалежності суддів, який закріплений у ст. 126 та 129 Конституції України. Слід зазначити, що при цьому вони незалежні від будь-якого впливу, нікому не підзвітні і підкоряються лише закону.

Проявом принципу незалежності суддів, у тому числі тих, які здійснюють адміністративне судочинство, є їх незалежність від вищестоящих судів. При здійсненні вищестоящими судами функцій судового нагляду вони не вправі